

کتابخانه‌های روستایی استان ایلام

فریبرز جلیلی

مبتنی بر آمارها در پایان سال ۷۹، تعداد کتابهای موجود در قفسه‌های این کتابخانه‌ها بالغ بر ۴۹۰۳۴ جلد بوده و به لحاظ موضوع ۲۶۶ دینی و مذهبی، ۲۲۴/۸ داستانی، ادبی و هنری، ۲۷۷/۶ علمی، آموزشی و کمک درسی ۲۵/۲۵ کودکان و نوجوانان و ۲۶/۱ سایر موضوعات را شامل می‌شده است. با کمی دقت و بررسی ملاحظه می‌شود که مانند سایر کتابخانه‌های روستایی دیگر استانها، بیشترین کتابها و منابع چاپی در قفسه‌های این کتابخانه‌ها را کتابهای دینی، مذهبی و عقیدتی تشکیل می‌دهد و سایر موضوعات، به ویژه کتابهای علمی، آموزشی و کمک درسی که مورد درخواست بیشتر مخاطبان این کانون‌های فرهنگی و ترویجی و آموزشی است و به دلیل عدم دسترسی سهل و آسان به شهرهای بزرگ جهت خرید این‌گونه کتاب‌ها در

و با همکاری و مساعدت روستاییان تأسیس و راه‌اندازی شده‌اند. شایان ذکر است علی‌رغم آنکه استان ایلام یک استان مرزی است، مردمان فرهنگ دوست آن، به ویژه در روستاها که آماج حمله‌ها و تهاجمات رسانه‌های کشورهای بیگانه است با عشق و علاقه خاصی به مسئله کتاب و کتابخوانی و کتابخانه‌های روستایی توجه دارند و این شور و اشتیاق را در حضور همگانی و مشارکت در برنامه‌های فرهنگی اجتماعی، مذهبی، هنری و ورزشی برگزار شده در این مراکز می‌توان مشاهده کرد. طبق آمارهای ارائه شده مشاهده می‌شود که ازای حدوداً هر ۱۲۰۰ نفر روستایی، فقط یک کتابخانه وجود دارد که این موضوع نیازمند تعمق جدی درباره این مسئله است.

اتحاد: کتابخانه‌های روستایی سهم بسیار مهم و حساسی در فرهنگ عمومی جامعه دارند. شاید بتوان گفت که این کتابخانه‌ها تنها مرکز فرهنگی در بسیاری از روستاهای کشور هستند. با توجه به اهمیت این مراکز در جامعه روستایی، تاکنون وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان‌های اصفهان، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، بوشهر، اردبیل و چهارمحال بختیاری بطور نسبتاً مفصل در کتاب ماه کلیات مورد بررسی قرار داده است. در این شماره وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان ایلام معرفی می‌شود. کتاب ماه کلیات بران است گزارش وضعیت کتاب‌های روستایی استان‌های دیگر را نیز در شماره‌های بعدی ارائه نماید تا ضمن بازگو نمودن فعالیت‌های انجام گرفته در این خصوص، ضرورت‌های توجه بیشتر بدان‌ها و نیز معضلات و تنگناهای آنها مورد بررسی قرار گیرد.

استان ایلام یکی از استان‌های غربی کشور است که با مرکزیت شهر ایلام، با استانهای کرمانشاه، لرستان، خوزستان و کشور عراق هم مرز است. این استان دارای ۴۸۷/۸۸۶ نفر جمعیت است که ۲۷۷/۶۲۴ نفر آنها در قالب ۴۰/۸۵۲ خانوار در مناطق روستایی سکونت دارند. این استان ۷ شهرستان، ۱۷ بخش، ۱۵ شهر، ۲۶ دهستان را در برمی‌گیرد.

وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان:

به استناد آمارهای واسله، تعداد کتابخانه‌های روستایی فعال و دایر آن استان تا پایان سال ۷۹ بالغ بر ۱۸ باب بوده است که کلیه این کتابخانه‌ها توسط جهاد

محروریت به سر می‌برند، کمترین تعداد را به لحاظ تیراژ و عنوان شامل می‌شوند که مناسب است مسؤولان ذریعاً در این خصوص تدابیر بیشتری پیش‌بینی کنند.

- تعداد کارکنان و کتابداران روستایی داوطلب خدمت در این کتابخانه‌ها ۲۰ نفر است که دو نفر از آنان مؤنت و مابقی مذکر هستند. از این تعداد کتابدار داوطلب مردمی، ۱۰ نفر معلم و ۸ نفر محصل و ۲ نفر بیکار هستند. از نظر تحصیلی نیز از تعداد یادشده ۲ نفر دارای تحصیلات در حد راهنمایی، ۶ نفر متوسطه و ۴ نفر دارای مدرک دیپلم، ۵ نفر فوق‌دیپلم و ۳ نفر لیسانس هستند. بدین ترتیب مشاهده می‌شود که سطح سواد و نوع شغلی که این کتابداران با آن سرو کار دارند سختی بسیار جالب و مناسبی با خدمت در کتابخانه‌های روستایی دارد و این نکته می‌تواند راهبردی قابل قبولی برای مسؤولان و برنامه‌ریزان برای سازماندهی، آموزش و ارتقای امر خدمات‌رسانی باشد. افراد مذکور نیز آمادگی پذیرش هرگونه آموزش و نوآوری را دارند.

- آمارها نشان از آن دارد که تعداد اعضای این کتابخانه‌ها در استان که نام آنها در دفتر ثبت گردیده و دارای کارت عضویت کتابخانه روستایی هستند در پایان سال ۷۹، ۳۱۶۴ نفر بوده که از این تعداد ۱۰۸۴ نفر مؤنت و ۲۰۸۰ نفر مذکر هستند؛ یعنی در قبال هر دو نفر عضو از مردان و پسران، یک نفر از زنان و دختران روستایی در این مراکز عضویت دارند. در دیگر روستاهای استان ایلام نیز این موضوع به چشم می‌خورد که در هرحال نیازمند کمی تلاش و برنامه‌ریزی به منظور جذب و جلب زنان روستایی به این کانون‌های فرهنگی و پررنگ‌تر کردن حضور و

مشارکت آنان در عرصه‌های اجتماعی روستاست. در این خصوص به نظر می‌رسد شوراهای اسلامی روستایی به منزله نهادهایی قانونی و کاملاً آشنا با بافت و فرهنگ روستاها بتوانند نقش مؤثر و سازنده‌ای را ایفا کنند.

- ضمناً تعداد اعضای یاد شده در هر یک از کتابخانه‌ها به فراخور جمعیت روستا، نوع امکانات، کالبد کتابخانه‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های جنبی، - و علائق و استقبال روستاییان متغیر بوده و از حداقل ۲۵ نفر تا حداکثر ۴۰۰ نفر در نوسان است. به همین منوال نیز آمار گروه‌های سنی عضو این کتابخانه‌ها متفاوت است. در سال ۷۹ آمار اعضا در گروه سنی زیر ۱۵ سال ۹۶۴ نفر بین ۱۵ تا ۲۵ سال، ۱۵۶۰ نفر، بین ۲۵ تا ۳۵ سال، ۳۹۵ نفر و بالاتر از ۳۵ سال ۲۴۵ نفر گزارش شده و جای این نکته است که ۷/۲۹٪ اعضا و مخاطبان کتابخانه‌های روستایی استان را کودکان و نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند که بدین ترتیب می‌بایست با حمایت‌های فرهنگی لازم، استعدادهای بالقوه و اندیشه‌های پاک و شفاف این قشر را بالفعل کرد و به سمت و سوی درست و مناسب سوق داد.

همچنین آمارها، تعداد افراد مراجعه‌کننده به این مراکز را در پایان سال ۷۹، به طور متوسط روزانه ۳۲۰ نفر نشان می‌دهد؛ یعنی به طور میانگین روزانه حدود ۱۸ نفر به هر یک از کتابخانه‌های روستاهای خود مراجعه کرده و از خدمات ارائه شده بهره‌مند گردیده‌اند.

- بررسی‌ها در خصوص وضعیت مالکیت و مکان استقرار هر یک از این کتابخانه‌ها حکایت از آن دارد که در سال ۷۹ تعداد ۱۲ باب دارای مکان مستقل و مختص

به کتابخانه بوده و ۲ باب استیجاری و ۴ باب در کنار حسینیه‌ها و مساجد قرار داشته‌اند؛ ضمن آن که تعداد ۸ باب درجه یک، ۵ باب درجه دو و ۵ باب درجه سه هستند.

- گفتنی است، سطح زیربنای مفید هر یک از این کتابخانه‌ها به دلیل آن که از طرح تیب خاصی پیروی نمی‌کنند متفاوت بوده و از حداقل ۱۲ مترمربع در روستای «کازران» از توابع شهرستان شیروان یا چرداول تا حداکثر ۳۳۰ مترمربع در روستای «کله کبود» از توابع شهرستان ایلام در تغییر است.

- به لحاظ امکانات و تجهیزات کتابخانه‌ای، مطابق برآوردهای به عمل آمده مجموعاً تعداد ۶۵ عدد قفسه کتاب، ۱۴ عدد میز مطالعه، ۸۰ عدد صندلی، ۱۶ عدد میز کتابدار، ۴ عدد جلی روزنامه و مجله و یک عدد برکه‌دان در این مراکز وجود دارد و مورد استفاده اعضا و کتابداران قرار می‌گیرد. از نظر میزان ساعت کار روزانه و هفتگی، آمارها نشان می‌دهد که درهای ۲۲۸ از این کتابخانه‌ها روزانه بین یک تا چهار ساعت ۲۶۱ از چهار تا شش ساعت و ۲۱۱ بیش از شش ساعت و در هفته نیز ۲۱۱ از یک تا سه روز، ۲۳۳ از سه تا پنج روز و ۲۵۶ از پنج تا هفت روز، بر روی مخاطبان و مراجعان خود باز است.

- در خاتمه گزارش، به منظور تکمیل موارد بررسی شده به مقایسه‌ای که در طی سال‌های ۷۳ تا پایان ۷۹ بر روی برخی متغیرها و عوامل تأثیرگذار بر وضعیت کتابخانه‌های روستایی این استان صورت پذیرفته براساس آمارهای موجود و به تفکیک با طرح جدول و شرحی که در پایان ذکر شده است، اشاره می‌شود:

الف - جدول مقایسه آمار و اطلاعات کلی کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

ردیف	موضوع	سال	۱۳۷۹	۱۳۷۴
۱	تعداد کتابخانه		۱۸	۱۲
۲	تعداد کتاب		۴۹۰۳۴	۳۱۷۳۲
۳	تعداد کتابدار به تفکیک جنس	مونث مذکر	۲ ۱۸	۰ ۱۲
۴	تعداد اعضا به تفکیک جنس	مونث مذکر	۱۰۸۴ ۲۰۸۰	۴۵۰ ۱۵۲۸
۵	متوسط تعداد مراجعه‌کنندگان (روزانه)		۳۲۰	۱۹۰

ب- جدول مقایسه آماری تعداد کتابهای موجود در قفسه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک موضوعات در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتاب بر حسب موضوع	عقیدتی و مذهبی	داستانی، ادبی و هنری	علمی، آموزشی و کمک درسی	کودکان و نوجوانان	سایر موارد	جمع کل
۱۳۷۴	۹۴۵۲	۴۱۳۸	۳۹۱۸	۳۵۴۱	۱۶۸۳	۳۱۷۳۲	
۱۳۷۹	۱۳۷۸۱	۱۲۲۴۱	۸۶۷۲	۱۲۶۹۹	۲۶۴۱	۴۹۰۳۴	

ج- جدول مقایسه آماری وضعیت تحصیلی کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع مدرک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتابداران بر حسب نوع مدرک	ابتدایی	راهنمایی	متوسطه و هوزوی	دیپلم	بالا تر	جمع کل
۱۳۷۴	۰	۰	۰	۲	۶	۴	۱۲
۱۳۷۹	۰	۲	۲	۶	۴	۸	۲۰

د - جدول مقایسه آماری گروههای سنی عضو کتابخانههای روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداداعضاء به تفکیک گروه سنی	کمتر از ۱۵ سال	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۵ سال	بیشتر از ۳۵ سال	جمع کل
۱۳۷۴	۵۵۰	۱۰۱۶	۲۶۰	۱۵۲	۱۹۸۷	
۱۳۷۹	۹۶۴	۱۵۶۰	۳۹۵	۲۴۵	۳۱۶۴	

ه - جدول مقایسه آماری وضعیت مکانی کتابخانههای روستایی براساس نوع مالکیت در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعدادکتابخانه براساس نوع مالکیت	مستقل	استیجاری و مساجد	در کنار حسینیهها	سایر مکانها (مدرسه، پایگاه بسیج و...)
۱۳۷۴	۴	۰	۷	۱	
۱۳۷۹	۱۲	۲	۴	۰	

و - جدول مقایسه آماری ساعات کار روزانه کتابخانههای روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	ساعات کار کتابخانهها در روز	۱ تا ۴ ساعت	۴ تا ۶ ساعت	بیش از ۶ ساعت
۱۳۷۴	۱	۴	۷	
۱۳۷۹	۵	۱۱	۲	

ز - جدول مقایسه آماری روزهای کاری کتابخانههای روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	روزهای کاری کتابخانهها در هفته	از ۱ تا ۳ روز	از ۳ تا ۵ روز	از ۵ تا ۷ روز
۱۳۷۴	۱۰	۱	۱	
۱۳۷۹	۳	۶	۱۰	

ح - جدول آماری تعداد کتابداران کتابخانههای روستایی استان به تفکیک نوع شغل در سال ۷۹

سال	تعداد کتابداران برحسب نوع شغل	معلم	محصل	طلبه	کارگر	کشاورز	کارمند سایر دوائر دولتی	مشاغل آزاد	بیکار	جمع
۱۳۷۹	۱۰	۸	-	-	-	-	-	۲	۳	۲۰

ط - جدول درجه‌بندی در کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

نوع درجه	تعداد
درجه یک	۸
درجه دو	۵
درجه سه	۵
جمع	۱۸

ی - جدول آماری امکانات و تجهیزات موجود در کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

عنوان	تعداد
قفسه کتاب	۶۵
میز کتابدار	۱۶
میز مطالعه	۱۴
صندلی	۸۰
جای مجله و روزنامه	۴
برگه‌دان	۱

شرح جداول:

- براساس بند ۳ از جدول الفه آمار تعداد کتابداران این کتابخانه‌ها در طی سال‌های ۷۴ تا ۷۹ منطبق با - افزایش تعداد کتابخانه‌ها، ازدیاد حاصل کرده است و در بین آنها کتابداران مؤنت نیز دیده می‌شوند. همچنین براساس جدول ج، سطح تحصیلات و مدارک آنان نیز در طی سال‌های یاد شده، ارتقا پیدا کرده است.

- براساس بند ۴ از جدول الفه، آمار تعداد اعضای این کتابخانه‌ها در پایان سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴، معادل ۳۷/۵ درصد رشد داشته است که این افزایش مطابق آمارهای جدول «د» در گروه‌های سنی زیر ۱۵ و به ویژه ۱۵ تا ۲۵ سال بیشتر دیده می‌شود.

- براساس بند ۵ از جدول الفه آمار متوسط تعداد مراجعه‌کنندگان به این کتابخانه‌ها در طی سال‌های ۷۴ تا پایان ۷۹ از رشد ۴۴/۸ درصدی برخوردار بوده است که برطبق گزارش‌های استانی اکثر آنها را جوانان و نوجوانان روستایی تشکیل می‌دهند.

- براساس آمارهای موجود در جدول ه، د، ر

- براساس بند ۱ از جدول الفه آمار تعداد کتابخانه‌های روستایی استان در طی سال‌های ۷۴ تا پایان ۷۹، رشدی معادل ۳۵/۲ درصد را نشان می‌دهد. در حال حاضر این تعداد کتابخانه، بیش از ۵۰ روستا را تحت پوشش فعالیت‌های کتابداری، اطلاع‌رسانی و ترویجی خود قرار داده است؛ هرچند که تعداد کتابخانه‌های روستایی استان، نسبت به تعداد جمعیت روستاییان با اختلاف بسیار زیادی رویه‌رو است (به ازای هر دوازده هزار نفر روستایی، یک کتابخانه وجود دارد).

- براساس بند ۲ از جدول الفه آمار تعداد کتابهای موجود در این کتابخانه‌ها در سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴ از افزایش ۴۵/۴ درصدی برخوردار است که این رشد را آمارهای موجود در جدول ب در کلیه موضوعات، به خصوص بخش کودکان و نوجوانان تأیید می‌کند. البته کتابهای دینی و عقیدتی بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است.

- براساس بند ۳ از جدول الفه آمار تعداد کتابخانه‌ها، مالکیت آنها نیز تثبیت شده و تعداد کتابخانه‌های مستقل نیز بیشتر شده است.

- براساس آمارهای جدول «و» و «ز» در پایان سال ۷۹ نسبت به ۷۴، از تعداد کتابخانه‌هایی که بیش از ۶ ساعت در روز به اعضا خدمات ارائه می‌دهند کاسته شده ولی بر تعداد کتابخانه‌هایی که از ۳ تا ۵ و ۵ تا ۷ روز دایر و فعال هستند، افزوده شده است.

- جداول «ح»، «ط» و «ی» وضعیت شغلی کتابداران داوطلب کتابخانه‌های روستایی، نوع درجه‌بندی آنها و تعداد هر درجه و همچنین تعداد امکانات و تجهیزات موجود این مراکز را در استان و در پایان سال ۷۹ نشان می‌دهند.